

Н. О. Гура,
д. е. н., професор
О. С. Кірей,
аспірант

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ

У статті розглядається поняття ефективності формування та використання необоротних активів, основні методи і сучасні наукові підходи до аналізу активів підприємства залежно від його галузевої приналежності та мети аналізу необоротних активів.

The article considers the concept of efficiency of formation and use of fixed assets, the main methods and modern scientific approaches to the analysis of assets depending on their industry affiliation and the purpose of the analysis of fixed assets.

Ключові слова: необоротні активи, ефективність необоротних активів, методи оцінки основних засобів, структура необоротних активів, зниження ємності основних засобів, трудомісткість, матеріаловіддача, енергоємність.

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

У наукових роботах, присвячених обліку, аналізу та ефективному використанню нематеріальних активів, немає єдиної думки про структурні взаємозв'язки управлінських практик з методикою обліку та аналізу діяльності підприємств взагалі. Узагальнення теорії і практики в цій галузі дозволяє зробити висновок про те, що назріла потреба в зміні підходів до дослідження і розробки методологічних аспектів аналізу ефективності формування та використання необоротних активів, що враховують специфіку та роль нематеріальних активів у майновому комплексі підприємств, а також потреби користувачів в інформації про них та практичного її застосування у щоденній роботі управлінців.

Поняття ефективності є чи не найважливішим в економічній теорії і практиці. Кожен підприємець зацікавлений в ефективному господарюванні. Вивчення використання будь-якого ресурсу має на увазі розгляд показників ефективності їх використання. Визначити ефективність — це означає співвіднести результат з витратами ресурсів, які цей результат забезпечили. Проте можливості використання результату розрахунку показника ефективності в управлінні і прогнозуванні майбутнього стану виробничо-господарської системи підприємства залежать не лише від структури показника ефективності, але і від того, якими методами він вимірюється.

Актуальним проблемам оцінки та управління необоротними активами присвячені роботи таких учених-економістів, як Головка В.І., Базилевич В.Д., Бланк І.А., Гура Н.О., Єрмошенко М.М., Ілляшенко С.М., Мамонтова Н.А., Купалова Г.І., Савицька О.В., Туріло А.М., Швець В.Г. та інші.

Проте, з переходом економіки України в умови конкурентного середовища, з'являється необхідність пошуку більш ефективних методів управління активами підприємства для збереження високої конкурентоспроможності, фінансової стійкості і фінансової незалежності, причому поєднання сучасних та загальноприйнятих методів оцінки ефективності активів дає потужний результат для прийняття рішень стосовно необоротних активів.

Метою статті є розкриття проблемних питань оцінки ефективності активів підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

З точки зору економіки ефективність — це показник, що характеризує результативність діяльності економічних систем. Основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів), а в деяких випадках і самих цілей (зокрема, одержання прибутку). Простіше кажучи, ефективність визначається відношенням результату (ефекту) до витрат, що забезпечили його отримання або іншими словами економічна ефективність — досягнення найбільших результатів за найменших затрат живої та уречевленої праці. Економічна ефективність є конкретною формою дії закону економії часу. Дослідники відзначають основні напрями зростання економічної ефективності в Україні: суттєве зниження енергомісткості (витрати енергії на одиницю продукції приблизно в 2,5—3 рази перевищують аналогічні витрати у розвинутих державах світу, нафти — у 8—10 разів), матеріаломісткості (витрати матеріалів та ресурсів в Україні на одиницю продукції в 2—2,5 рази перевищують аналогічні показни-

ки у країнах Заходу), зростання віддачі тощо [1].

На рис. 1 наведено склад необоротних активів підприємства за даними П(С)БО 7.

Матеріально-технічною базою підприємства є основні засоби, які визначають обсяги виробництва, тому раціональне використання основних засобів сприяє зниженню витрат на виробництві.

Наукових робіт в частині аналізу ефективності формування та використання необоротних активів небагато, це говорить про те, що існує низка невирішених проблем як у бухгалтерському обліку, так і в економічному аналізі.

Враховуючи зазначене, вважаємо доцільним застосувати функціонально-вартісний аналіз для ефективного формування та використання основних засобів.

Функціонально-вартісний аналіз — один із методів евристичного аналізу, мета якого полягає у виборі оптимального варіанта, що забезпечує повноцінне виконання досліджуваного об'єктом (виробом, технологічним процесом, формою організації чи управління виробництвом тощо) своїх основних функцій при мінімальних затратах.

Російський конструктор Ю.М. Соболев з Пермського телефонного заводу здійснив першу розробку з використанням функціонально-вартісного аналізу — вузол посилення мікротелефону, яка дала змогу скоротити кількість деталей на 70 %, витрати матеріалів — на 42 %, трудомісткість виробництва — на 69 %, а загальну собівартість — в 1,7 раза [5].

Метою функціонально-вартісного аналізу є досягнення оптимальної корисності при найменших витратах. На рис. 2 наведено основні завдання ФВА для формування та використання основних засобів.

Застосування функціонально-вартісного аналізу буде корисним для удосконалення технологій, організації та управління основними засобами.

Залежно від завдань "вимірювання" ефективності необоротних активів на підприємстві необхідно вибрати методи такого аналізу.

Завдання аналізу можна виділити в певні групи:

1. Виявлення міри забезпеченості підприємства необоротними активами відповідно до виробничої програми (яка повинна вписуватися в загальну стратегію розвитку підприємства) бізнес-плану тощо.

2. Вивчення міри використання необоротних активів за узагальнюючими і частковими показниками. Виявлення і вимір чинників, що вплинули на рівень цих показників.

3. Встановлення міри використання основного (технологічного) устаткування і виробничої площі.

4. Виявлення і вимір резервів підвищення ефективності необоротних активів.

Величина та структура необоротних активів також відіграють значну роль, проте такі показники не характеризують ефективність.

Джерелами інформації для аналізу основних виробничих засобів і нематеріальних активів можуть служити [6]:

- бізнес-план підприємства;
- план технічного розвитку підприємства;
- звітний бухгалтерський баланс та

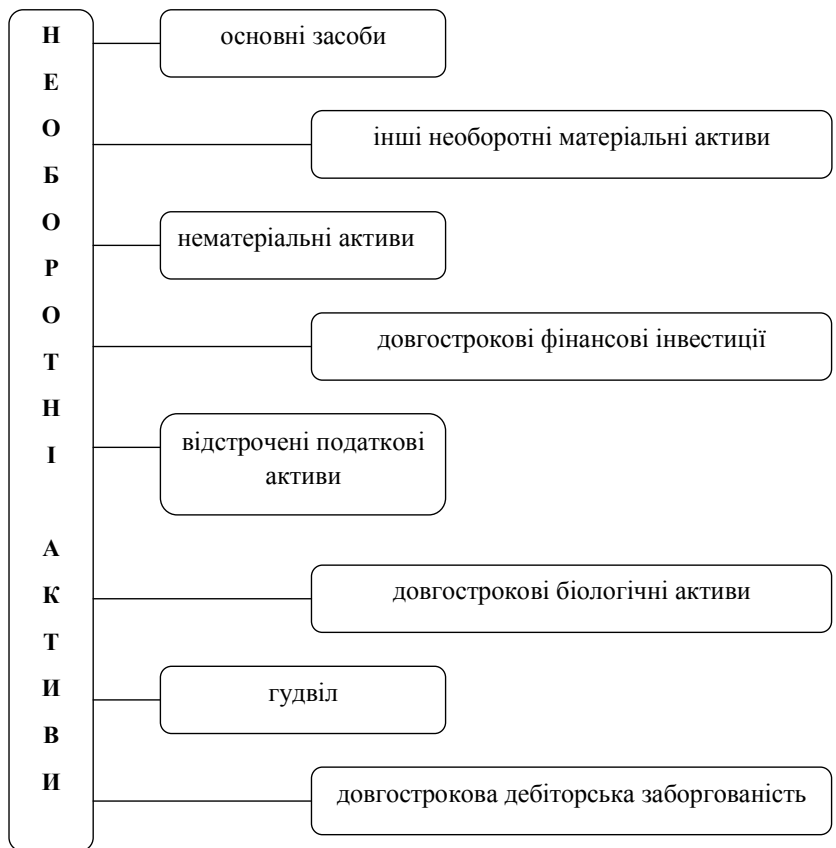

Рис. 1. Склад необоротних активів підприємства

додатки до нього;

- спеціальні баланси: баланс основних засобів, баланс обладнання, баланс виробничої потужності;
- інвентаризаційні картки обліку основних засобів та інша технічна документація.

Перелік показників для аналізу необоротних активів в складі показників фінансового стану підприємства базується на даних бухгалтерської (фінансової) звітності підприємств, що забезпечує оцінку підприємства, і входить до групи показників оцінки майнового стану, таких, наприклад, як показник питомої ваги активної частини основних засобів. Цей коефіцієнт показує, яку частину основних засобів складають активи, що безпосередньо беруть участь у виробничо-технологічному процесі.

Рис. 2. Завдання функціонально-вартісного аналізу основних засобів.

Підвищення ефективності використання працюючого устаткування забезпечується двома шляхами: екстенсивним (за часом) і інтенсивним (за потужністю).

Для характеристики використання пасивної частини основних виробничих засобів розраховують показник обсягу реалізації на 1 кв. м виробничій площі. Підвищення рівня цього показника сприяє збільшенню обсягу реалізації і зниженню собівартості. В процесі подальшого аналізу можна зіставити цей показник з вартістю оренди 1 кв. м виробничій площі. Відповідно до результатів аналізу можна вибрати найбільш ефективний для підприємства варіант використання пасивної частини основних виробничих засобів.

Необхідно зазначити, що керівник підприємства рано чи пізно стає перед необхідністю купівлі основних засобів. Тут на перший план виходить показник терміну окупності додаткових капіталовкладень, що визначається як відношення їх розміру до економії від зниження собівартості:

$$T = \frac{K_2 - K_1}{C_1 - C_2},$$

де K_1, K_2 — капіталовкладення за порівнюваних варіантах;

C_1, C_2 — собівартість річної продукції за цими ж варіантами.

Величина T показує період часу, впродовж якого додаткові капітальні витрати покриваються за рахунок економії собівартості продукції. Цей показник має інше тлумачення, він показує, яка величина додаткових капіталовкладень необхідна для забезпечення однієї гривні економії собівартості продукції.

Коефіцієнт порівняльної економічної ефективності додаткових капіталовкладень є зворотним вираженням терміну окупності і обчислюється відношенням економії від зниження собівартості до додаткових капіталовкладень:

$$E_n = \frac{C_1 - C_2}{K_2 - K_1}.$$

Між E_n та T існує зворотна залежність:

$$T = 1/E_n.$$

Коефіцієнт порівняльної економічної ефективності характеризує величину економії від зниження собівартості на одну гривню додаткових капітальних вкладень.

Оптимальний варіант за терміном окупності або коефіцієнтом порівняльної ефективності додаткових капіталовкладень вибирається шляхом зіставлення їх розрахункових величин з нормативними:

$$\frac{C_1 - C_2}{K_2 - K_1} > E_n \text{ або } \frac{K_2 - K_1}{C_1 - C_2} < T,$$

де T — це галузевий термін окупності, тобто мінімальний термін, впродовж якого капітальні вкладення покриваються за рахунок економії собівартості;

E_n — нормативний коефіцієнт ефективності капіталовкладень означає нижню допустиму межу ефективності.

З двох варіантів впровадження нової техніки більш капіталомісткий (що вимагає додаткових капітальних вкладень) вважається ефективним у тому випадку, коли розрахунковий термін окупності буде менше його нормативного значення або розрахунковий коефіцієнт порівняльної ефективності перевищить його нормативну величину.

Отже, як бачимо, складовою частиною методики планування і аналізу економічної ефективності необоротних активів є облік і економічна оцінка чинника часу. Облік чинника часу припускає визначення терміну виконання різного роду виробничих рішень і економічну

оцінку заощадження часу.

На сьогоднішній день популярною стає оцінка ефективності активів через вимір накопиченого потенціалу. Дійсно, поточний стан активів підприємства характеризується накопиченим потенціалом [3]. З іншого боку, сам потенціал визначається динамікою формування активів. Величина потенціалу пов'язується з функціональною структурою підприємства.

Слід зазначити, що у існуючих методик, розглянутих вище, є недоліки, один з яких — це обмежена репрезентативність. Тому багатьма авторами пропонується нова методика оцінки ефективності активів з використанням накопиченого потенціалу [4]. В рамках методики пропонується для розрахунку наступний коефіцієнт:

$$k^{эф} \text{ п.н.а.} = \frac{\Delta \Pi^{нак} \text{ підпр}}{\Delta \Pi^{нак} \text{ н.а.}},$$

$k^{эф} \text{ п.н.а.}$ — коефіцієнт ефективності потенціалу необоротних активів;

$\Delta \Pi^{нак} \text{ підпр.}$ — приріст накопиченого потенціалу підприємства, грн.;

$\Delta \Pi^{нак} \text{ н.а.в.а.}$ — приріст накопиченого потенціалу необоротних активів.

Накопичений потенціал враховує усю діяльність підприємства до моменту аналізу. На відміну від початкових даних, накопичений потенціал "очищений" від випадкових факторів, що мають здатність швидко змінюватися.

ВИСНОВКИ

Основною метою управління необоротними активами є забезпечення їх достатності й економічної ефективності для нормального функціонування підприємства з метою здійснення виробничо-господарської діяльності.

Застосування функціонально-вартісного аналізу сприяє ефективному формуванню та використанню основних засобів. При виборі методики аналізу ефективності необоротних активів важливим є конкретизація завдання аналізу. Адже це дозволяє уникнути недоліків того або іншого методу, підвищити його репрезентативність, вибудувати окрему систему аналізу, застосовуючи за необхідності комплекс показників.

Література:

1. Мамонтова Н.А. Новітні підходи до визначення вартості нематеріальних активів / Н.А. Мамонтова // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 5. — С. 228—235.
2. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс. — 2-е изд. перераб. и доп. / И.А. Бланк. — К.: Эльга, Ника-центр, 2004. — 656 с.
3. Гизатуллин Х.Н. Инновационные модели финансового менеджмента предприятия. / Х.Н. Гизатуллин И.З. Мустаев, Л.З. Фатхуллина. — Екатеринбург: Экономика, 2008. — 127 с.
4. Иванов Н.И. Экономические аспекты производственного потенциала: Теория и практика. / Н.И. Иванов. — Донецк: ИЭП НАН Украины, 2000. — 284 с.
5. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — 639 с.
6. Турило А.М. Финансовый менеджмент / А.М. Турило, О.П. Гузенко. — Київ: ЦУА, 2008. — 356 с.
7. Финансовый менеджмент: Курс лекцій / За наук. ред. д.е.н., проф. М.М. Ермошенка // К.С. Горячева, М.М. Ермошенко, С.А. Ерохин, О.А. Стороженко. — К.: Національна академія управління, 2004. — 506 с.
8. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. — 759 с.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2011 р.